

TRI SREDNJOVJEKOVNA DOKUMENTA O RADOVIMA U KAŠTELU SV. MIHOVILA NA UGLJANU

IVO PETRICIOLI
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 72.033(497.18) UGLJAN: 7.025
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-03-17

U prvom dijelu članka opisuju se ukratko ruševine kaštela sv. Mihovila koji se nalazi na otoku Ugljanu na koti 265 u nizu brežuljaka s jugozapadne strane otoka. Kaštel se u povijesnim izvorima prvi put javlja 1345—46. godine za vrijeme borbi Zadrana s Mlečanima. Mišljenje da su tu tvrđavu sagradili Mlečani 1202. god., nakon što su Zadar osvojili križari, opovrgnuo je argumentirano već Benevenia 1884.

U drugom dijelu analiziraju se tri ugovora o radovima na kaštelu oko god. 1400, što su ih morali izvršiti tri zadarska graditelja: braća Bilša i Grgur Bilšići i Nikola Arbusanić po narudžbi predstavnika zadarske komune kojoj je kaštel pripadao. Trebalo je povisiti i pregraditi glavnu kulu i sagraditi nekoliko stambenih kuća za kapetane i posadu unutar kaštela.

Kao prilog članku prvi put se predaju javnosti prijepisi triju ugovora o tim radovima, a čuvaju se među spisima zadarskih notara u Historijskom arhivu u Zadru.

Kada je riječ o izučavanju srednjovjekovne fortifikacijske arhitekture, pogotovo o izoliranim tvrđavama i kulama, moramo samokritički priznati da smo u tome postigli vrlo malo, gotovo ništa. Sjeverna Dalmacija, a posebno zadarski kraj, obiluje ostacima takvih objekata. Da spomenemo tvrđave Novigrada, Ražanca, Obrovca, Karina, Nadina, Poličnika, Zemunika, ili osamljenu Kličevicu kod Benkovca, »kaštelinu« na Viru i »kulinu« kod Zatona.

Kaštel¹ sv. Mihovila, koji dominira zadarskim otočjem dižući se na strmom brdu (kota 265) po sredini jugozapadne kose otoka Ugljana, doživio je ne samo tužnu sudbinu da bude djelomično porušen u prošlom ratu, nego da se nije nitko s njim ozbiljnije pozabavio. U prošlom stoljeću posjećivali su ga putopisci i divili mu se,² ali do nas nije dopro nikakav precizniji crtež, a kamoli arhitektonski snimak. Jedino su objavljene dvije fotografije, što dokumentiraju stanje u kaštelu prije rušenja:

¹ »Kaštelom« ga nazivaju stanovnici otoka Ugljana, pa sam taj izraz upotrijebio umjesto »tvrđava«.

² T. G. Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria*, Oxford 1887. vol. I, 333—336.

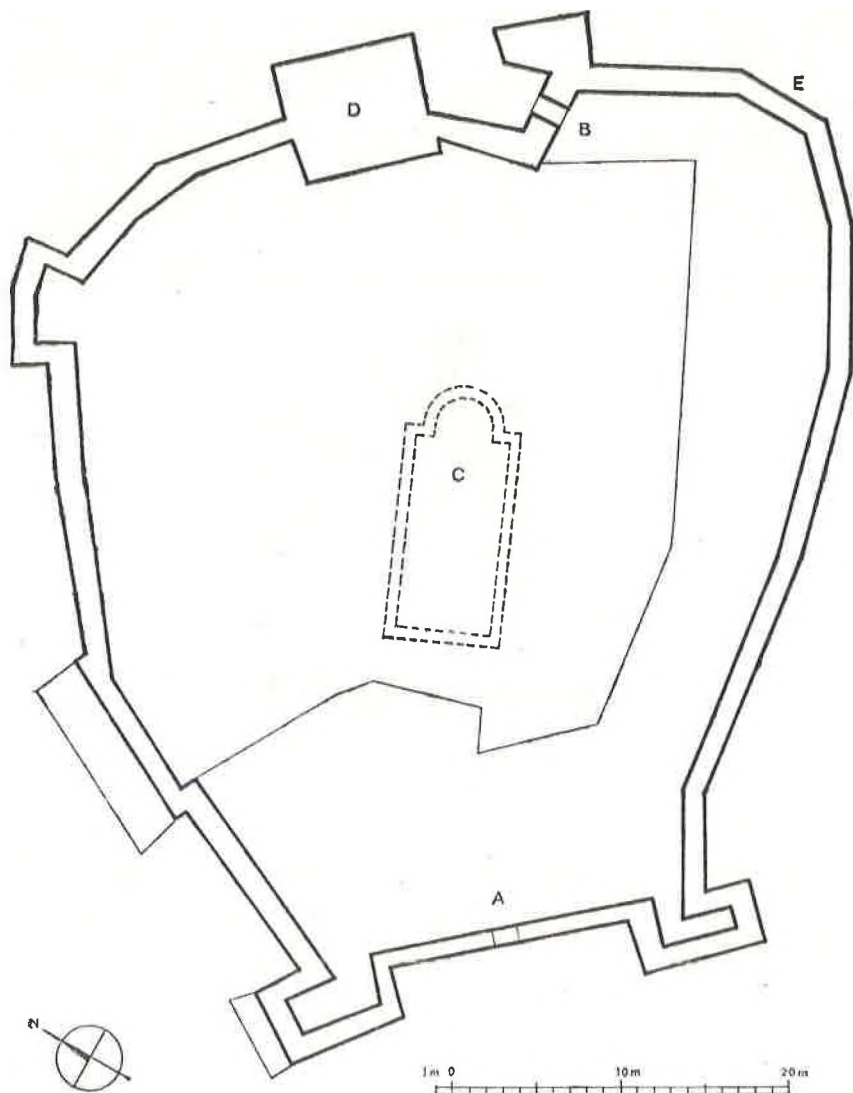
jedna u Brunellijevoj povijesti Zadra,³ gdje se vidi glavna kula (*donžon*) što su je minirali neposredno nakon rata jer je zbog trošnosti ugrožavala ljudske živote, i druga u Ostojićevoj knjizi o benediktincima,⁴ koja dobro dokumentira izgled i oblik crkve u središtu tvrđave. Primjećuje se obla apsida i gotički prozori na njoj. U istoj knjizi reproduciran je i neki stari crtež nadvratnika crkvenog portala s opatskim grbovima, od kojih se jedan može identificirati kao grb zadarske patricijske porodice Matafar.

Kaštel sv. Mihovila danas stoji napušten. Njegov fortifikacijski recinkt i kule (osim donžona) odolijevaju zubu vremena i nepažnji posjetilaca (srećom rijetkih!). Od crkve, porušene u zračnom napadu 1944. godine, jedva se nazire tlocrt u sredini recinkta. Sačuvao se tek jedan sloj kamenja na pročelnom zidu i djelomično na bočnima, a od apsida tek se na živcu kamenu naziru ostaci žbuke, ipak toliko da se oblik i dimenzije apsida dadu utvrditi. Recinkt okružuje zaravnat vrh brda prateći terenske nepravilnosti, tako da ima tlocrt nepravilnog poligona. Zidovi su debljine nešto manje od 2 m i imaju ophodni hodnik s kruništem. Zupci su se sačuvali samo u manjem broju. Konzolno je istaknuta manja platforma na jugoistočnoj strani. S jugozapadne strane ističu se dvije kule u paru, koje su flankirale ulazna vrata, odavno zazidana. One su nepravilna tlocrta i nisu simetrične jedna u odnosu na drugu. Očito je kamenit teren na kojem su sagrađene uvjetovao takav oblik. Zapadna ima s vanjske strane zakošeno podnožje, »škarpu«. One su najbolje sačuvan dio kaštela. Presvođene su prelomljenim gotičkim svodovima koji prate nepravilnost tlocrta. Svodovi se nalaze na visini ophodnog hodnika. Zapadna kula je prema unutrašnjosti kaštela zatvorena zidom s velikim otvorom u obliku gotičkog luka, koji je naknadno zazidan. U tom novijem zidu otvaraju se manja vrata i prozor. u južnoj kuli sagrađen je mužnik, tako da se nad njegovim otvorom nalazi točno u vertikali u spomenutom gotičkom svodu drugi otvor pa oba mogu koristiti isti odvod u prizemlju. To je jedini ostatak takvih uređaja što bi dokumentirali život u kaštelu u daljoj prošlosti.

Sa sjeveroistočne strane nalazi se dobro branjen glavni ulaz. S jedne strane brani ga kula — donžon, a s druge produženi i prošireni obrambeni zid, koji zajedno sa zidom na kojem su vrata tvori mali propugnakul. Danas je sve to većim dijelom zatrpano, jednako kao i unutrašnjost donžona, pa nije pristupačno. Sa sjeverozapadne strane nalazi se tek neznatno istaknuta kula. Sa zapadne strane dio istaknutog zida ima također »škarpu«. Na zidovima recinkta primjećuje se da su bili naknadno povišeni i pregrađeni. Zidanje je kvalitetno od uslojena kamenja, naročito u donjim slojevima. Unutar recinkta nalaze se ruševine nekoliko manjih betonskih zgrada, sagrađenih prije i neposredno nakon rata. S južne strane, unutar tih zgrada, vide se ostaci starijih zidova građenih

³ V. Brunelli, *Storia della città di Zara*, Venezia 1913, 459.

⁴ I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split 1964, 65, 67.

Tlocrt tvrđave sv. Mihovila na o. Ugljanu: A. zazidana vrata, B. stari ulaz, C. ostaci crkve, D. glavna kula, E. današnji ulaz.

nepravilnim lomljenim kamenjem. Teško je odrediti vrijeme gradnje. U južnom dijelu obrambenog zida, nasuprot glavnom ulazu, primjećuju se tragovi (ležišta gređa, otisak krova) zgrade što se naslanjala na taj zid. Bila je jednokatna. Drugih jasnijih tragova nisam mogao uočiti.

Nema sumnje da svi sačuvani dijelovi kaštela zahtijevaju vrlo temeljit studij, kome bi trebalo prethoditi precizno fotogrametrijsko snimanje

Stari grafički prikazi kaštela ne pomažu skoro ništa. Najstariji se nalazi u rukopisnom djelu Konrada von Grünemberga. Tu je kaštel (*Sanct Mihaelberg*) prikazan trapezastog tlocrta s kruništem, s tri kule i s podužom zgradom s dimnjakom poput lijevka.⁵ Na drvorezu M. Pagana⁶ nacrtan je dosta shematski s tri kule od kojih srednja ima piramidalni krov. Razni bakrorezi što za tim drvorezom slijede kao slobodna njegova kopija⁷ pokazuju kaštel sasvim shematski i nisu vrijedni pažnje. Na velikoj topografskoj karti Cosima Faventinija iz 1716.

K. von Grünenberg: Crtež kaštela sv. Mihovila (1486. god.)

god. u zadarskom Historijskom arhivu⁸ prikazan je kaštel sv. Mihovila dosta detaljno, s kruništem, dvama ulaznim vratima i sa šest kula, te po sredini uskim zvonikom. Na zidu recinkta vide se četiri okrugla otvora, a na jednoj kuli dva velika elipsasta poput otvora za topove. Prikaz uprkos detaljnosti nije realan, ni po smještaju i izgledu kula, ni po otvorima. Jedini točan tlocrt, ali vrlo malih dimenzija, nalazi se na katastarskoj mapi otoka Ugljana iz 1829. god.⁹

⁵ E. Pivčević, »Konrad von Grünenberg's Visit to Croatian Coastal Towns in 1486«, *B C Review*, No. 17, December 1980, 29. Grünenberg u popratnom tekstu kaže da Kaštel služi kao zbježište stanovnika pred Turcima.

⁶ I. Petricioli, »Zoranićeve deželje na jednoj suvremenoj karti«, *Zadarska revija*, 18, 1969, 5, 523—529.

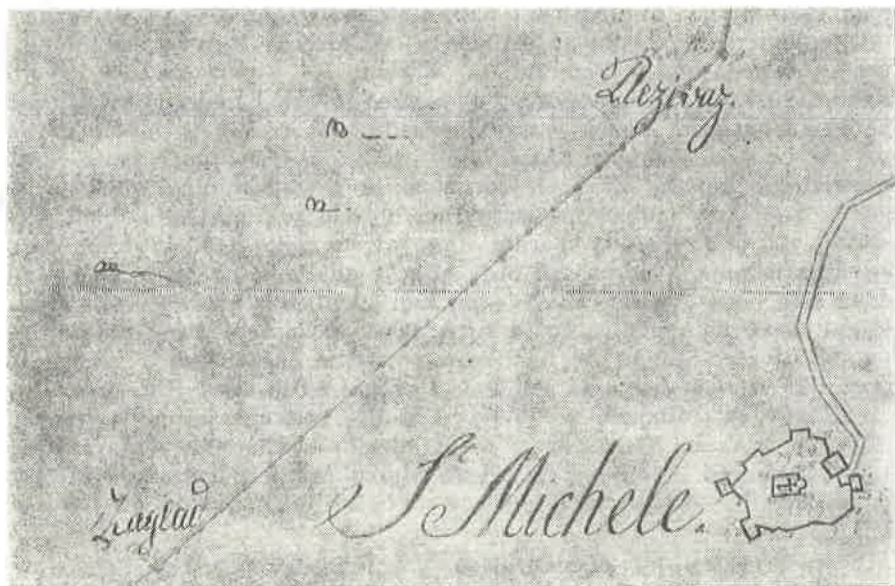
⁷ I. Petricioli, »Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 11—12, 1965, 497—501.

⁸ Historijski arhiv u Zadru (dalje: HAZd), Fond karata, br. 1: »Copia del Dissegno fatto dal Perito Fauentini ridotto in grande. Terminato li 21 9bre 1721«, na kopiji potpis »Cosmo Fauentini Pub. Perito. Terminato a Zara 22. Ap. le 1716«.

⁹ HAZd, Katastr. mape 1829. god.

Cosmo Faventini; Kaštel sv. Mihovila (1716. god.)

Katastarska karta otoka Ugljana (1829. god.) Detalj s tlocrtom kaštela sv. Mihovila

O počecima gradnje kaštela, o okolnostima kako je nastao, nema čvršćih podataka. C. F. Bianchi¹⁰ iznosi povijest benediktinskog samostana »sv. Mihovila na brdu« i kaže da su kaštel na tom mjestu sagrađili Mlečani nakon osvojenja Zadra 1202. god. Govori o ostacima samostanskih zgrada, koji svjedoče da su redovnici stanovali svaki u svojoj kućici s posebnim vrtom. Spominje crkvu, kaže da je presvođena, duga 20, a široka 8 m. Kaže da su se sačuvale tri kule.

M. Pagano: Oznaka sv. Mihovila na karti zadarskog i šibenskog teritorija (oko 1525. god.)

O kaštelu sv. Mihovila¹¹ dosad je najopširnije pisao L. Benevenia. Nakon što je analizirao razne povijesne izvore što govore o otoku Ugljanu u srednjem vijeku, pozabavio se poviješću same opatije. Nakon toga razradio je problematiku oko nastanka tvrđave. Nije se složio s mišljenjem da je kaštel sv. Mihovila ona utvrda koja se spominje u vezi s događajima nakon što su Mlečani uz pomoć križara osvojili Zadar 1202. god. Toma Arcidakon, naime, govori o tome da su Mlečani na otoku nasuprot Zadru postavili posadu koja će bdjeti da se Zadrani ne vrata u grad i obnove njegove utvrde, te da su svojim lađama odatle krstarili po kanalu. Zadrani, udruživši se s Omišanima i uz novčanu pomoć splitskog nadbiskupa Bernarda, uništili su tu posadu. Benevenia smatra da je ta posada morala stanovati u nekoj tvrđavi bliže moru i svojim lađama, a ne na vrh brda koje je udaljeno, od mora, po njemu, »dva sata hoda«, među redovnicima koji su im bili neprijateljski raspoloženi. Benevenia smatra da je taj podatak može vezati uz ostatke neke manje utvrde, što su se u njegovo vrijeme jasno vidjeli na padini brežuljka Križine kod sela Poljane, a seljani su ih zvali Bravarić.

Kaštel sv. Mihovila se javlja u svojoj funkciji tek u povijesnim izvorima XIV. st. Spominju ga dvije kronike o mletačkoj opsadi Zadra 1345—1346. god. Tada je ta tvrđava bila u rukama Zadrana i Mlečani su je osvojili.¹² Nakon rata Mlečani su tu smjestili posadu od 100 voj-

¹⁰ C. F. Bianchi, *Zara Cristiana*, Vol. II, Zadar 1879, 101—102.

¹¹ L. Benevenia, »L'Abbazia ed il castello di Monte S. Michele d'Ugliano«, *Annuario Dalmatico*, Anno I, Zadar 1884, 185—258.

¹² Ibidem, 219—222; Brunelli, l. c.

nika,¹³ kasnije su postepeno smanjivali njihov broj, na 50, pa 30,¹⁴ dok su konačno zbog troškova oko uzdržavanja te posade odlučili srušiti sve utvrde kaštela i ostaviti samo crkvu.¹⁵ Kasnije je odluka pooštrena: srušiti sve, uključivo i crkvu.¹⁶ No do toga nije došlo. Nakon zadarskog mira 18. veljače 1358. kaštel je ponovo u rukama Zadrana i oni se brinu o daljem utvrđivanju. O tome svjedoči dokument iz 1366. god. što ga citira Benevenia.¹⁷ Dodat ćemo dokument od 15. VII. 1367. iz kojega se vidi da je Zadranima nedostajalo novaca za takve radove, pa su odlučili posuditi veću svotu novca od kraljice Elizabete, s time da će joj dug vratiti iste godine, kad se najesen sakupi novac od poreza na vino.¹⁸

U vezi s tim radovima moramo promatrati podatke što ih sadrže tri dokumenta o kojima je ovdje riječ. Radi se o zamašnijim zidarskim radovima, što su ih morali izvesti tri zadarska *marangona*. Tim pojmom se nazivaju obrtnici koji su u prvom redu bili tesari, graditelji u drvu, ali su jednako i zidali kamenom, pa su u nizu naših srednjovjekovnih dokumenata, ne samo u zadarskima, zabilježene brojne narudžbe za gradnju i pregradnju kamenih kuća, gradnju crkava i zvonika, što su morali izvesti *marangoni*. Zadarski majstori čija se imena nalaze u tim spisima jesu braća Bilša i Grgur Bilšići (*Bilsich*) i Nikola Arbusanić ili Arbusijanić (*Arbussanich*, *Arbosanich*, *Arbussianich*, *Arbussanovich*). Njihov rad poznajemo dosta na temelju zadarskih spisa. Bili su sva trojica dosta angažirani na raznim poslovima. Bilša i Grgur Bilšići, sinovi Jurja, spominju se prvi put 1384. god. kad su zajedno unajmili od Elizabete Varikaše, zadarske plemkinje, mlin za žito (vodenicu) što se nalazio na potoku Ričini blizu Zadra.¹⁹ Bilša se sam spominje u nekoliko dokumenata: 4. V. 1399. primio je u nauk na 6 godina Andriju, sina ribara Zanina.²⁰ 23. V. 1403. citiran je kao svjedok,²¹ 3. II. 1405. uposlio je još jednog učenika, Šimuna, sina Ratka Petrovića, ribara,²² a god. 1411.(?) Vidula, sina Ivanova.²³ Bio je nagrađen od kralja Ladislava Napuljca nekim posjedom, što mu je mletačka vlast 1409. priznala,²⁴ no uskoro se našao na spisku uglednih Zadrana koje je 1414. trebalo odvesti u Veneciju kao taoce.²⁵ Grgur Bilšić se spominje 23. I. 1388. kad je isplaćen za izradu oblog stropa zadarske katedrale. Taj se

¹³ S. Ljubić, *Listine o odnošajnih Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (dalje: *Listine*), Zagreb 1876. i d., sv. II. 395.

¹⁴ *Listine*, II, 421, 442.

¹⁵ *Listine*, III, 8.

¹⁶ *Listine*, III, 105.

¹⁷ Benevenia, o. c. 227.

¹⁸ HAZd, Spisi zadarskog notara P. Perenzanusa, B. I, sv. V, fol. 16'.

¹⁹ HAZd, Spisi zadarskog notara Articutiusa de Rivignano, B. I, F. I, fol. 138—139.

²⁰ HAZd, Spisi zadarskog notara Petrusa de Sarčana, B. III, sv. 79.

²¹ Ibidem, B. IV, sv. 93.

²² Ibidem, sv. 99.

²³ C. Fisković, *Zadarski sredovječni majstori*, Split 1959, 165, bilj. 375.

²⁴ *Listine*, VI, 167.

²⁵ *Listine*, VII, 183, 209.

strop, ukrašen duborezom i slikama, bio sačuvao sve do 1780. god. i spominjao se u opisima katedrale.²⁶ 14. V. 1397. isplatio mu je Pavao Karlović, krbavski knez, preko Grgura Cedulina, zadarskog plemića, 40 dukata za neki rad u samostanu sv. Katarine kod Novigrada.²⁷ 22. XI. iste godine spominje se kao gastald bratovštine sv. Silvestra.²⁸ 23. V. 1400. zabilježen je neki njegov rad u kući zadarskog plemića Antuna Butovana.²⁹ 25. V. iste godine spominje se kao svjedok.³⁰ Imao je grob u crkvi sv. Frane u Zadru.³¹

O radu Nikole Arbusanića sačuvalo se više podataka. Prvi put nailazimo na njegovo ime u ugovoru od 24. I. 1399, kad je uzeo za šegrtu na 6 godina Vukišu, sina Vitala Jasenića iz Splita.³² 28. I. 1400. obvezao se dominikancima u Zadru izraditi ormare za sakristiju.³³ Nabavljao je vapno 16. X. 1401. i 31. VIII. 1402.³⁴ 27. III. 1402. kupio je zajedno s graditeljem Mavrom Gušičevićem neke drvene kućice pored crkve Stomorice.³⁵ Istog dana sklopio je ugovor s upraviteljem crkve sv. Stjepana (današnji Sv. Šimun), da će po ugledu na strop što ga je za katedralu izradio Grgur Bilšić izraditi novi strop ukrašen duborezom.³⁶ Posao je zgotovio već slijedeće godine. 12. IV. 1402. sklopio je s Mavrom Gušičevićem ugovor o suradnji.³⁷ Dva dana kasnije datirana su dva spisa, jedan je narudžba za kamen a drugi je priznanica na 20 solada što mu ih je dao marangon Franul Dišenić s nadimkom Stravilo.³⁸ 21. II. 1403. obvezao se plemkinji Margariti Matafar da će joj rekonstruirati palaču.³⁹ 26. XI. 1405. zajedno sa spomenutim Franulom Dišenićem obvezao se zadarskim dominikancima da će raskriti i ponovo sagraditi krov na njihovoj crkvi sv. Platona i pokriti ga crijepom.⁴⁰ 21. II. 1410. sklopio je ugovor s predstavnicima mletačke vlasti o zamašnjim radovima na utvrdama grada Nina. Morao je utvrditi i pokriti kule i izraditi ograde

²⁶ I. Petricioli, »Dva priloga povijesti zadarske katedrale«, *Peristil*, 22, 1979, 11—12, 15.

²⁷ HAZd, notar Sarčana, B. III, sv. 66, fol. 14.

²⁸ Ibidem, sv. 70, fol. 20.

²⁹ Ibidem, sv. 84, fol. 26.

³⁰ Ibidem.

³¹ D. Fabianich, *Il convento più antico dei frati minori in Dalmazia*, Prato 1882, 135.

³² Fisković, o. c. 136, bilj. 24.

³³ I. Petricioli, *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Zagreb 1972, 120.

³⁴ HAZd, Spisi zadarskih notara P. de Sarčana sv. 89, fol. 18, Vannes q. Bernardi de Firmo, B. I, F. II, fol. 311.

³⁵ HAZd, Notar Vannes q. Bernardi, ibidem, fol. 276.

³⁶ G. Bersa, »Per la storia delle chiese di Zara (Appunti), Il Duomo«, *Atti della Società Dalmata di Storia Patria*, III—IV, 1934, 54.

³⁷ C. Fisković, o. c. 150, bilj. 255.

³⁸ HAZd, Notar Sarčana, sv. 91, fol. 10.

³⁹ C. Fisković, o. c. 150, bilj. 259.

⁴⁰ HAZd, Spisi notara Iohannesa de Trottis, B. unica F. I/2, fol. 162—163.

(*stecatam*) ispred gradskih vrata.⁴¹ 12. III. 1414. obvezao se izraditi luk nad grobnicom u crkvi sv. Katarine u Zadru za trgovca tekstilom Nikolu Mihovilova, poput luka nad grobom nekog opata u crkvi sv. Krševana.⁴² 8. III. 1418. obvezao se popraviti zvonik crkve sv. Marija Velika.⁴³ No taj se rad prekinuo, pa je majstor bio angažiran 11. VI. 1425. da gradi zajedno s marangonom Vidulom temelje za novi zvonik.⁴⁴ Arbusanić je uskoro umro, budući da se već 28. IX. 1426. spominje njegova udovica Agnesina.⁴⁵

Prvi dokument u vezi s radovima na kaštelu sv. Mihovila nosi datum 11. XI. 1393. Posebni zastupnici (*provisores deputati*) zadarske komune, koje je izabrao tajni savjet (*secretum consilium*), Mazol de Gallo, Blaž Soppe i Grgur Cedulin, obvezali su Bilšu i Grgura Bilšića da u kaštelu sv. Mihovila podignu kulu, i to od gornjeg kata do vrha svoda 15 stopa, a od vrha svoda do vrha kruništa 9 stopa, te nad visinom kruništa u jednom uglu kule kako su odredili zastupnici, neki lučni zid visok jedan hvat. Zatim, vjerojatno na tom mjestu, da sagrađe nužnik s dvije rupe, i to uz neke posebne uvjete,⁴⁶ te da izrade tri poda u kuli popločana opekama, pa sva vrata i prozore u kuli, sve potrebne stepenice među katovima i pokretni most na donjim vratima kule. Nad kruništem treba da postave piramidalni krov (*trombam*), da sagrađe pregradni zid u sobi kapetana u kuli s klupama i pultovima (*lectorinos*), i konačno, da nad svodom kule izrade nepromočivu terasu,⁴⁷ te za ulazna vrata čvrste vratnice od dva reda dasaka okovane željezom. Posao je potrajao nekoliko godina. 19. VII. 1405. Bilša Bilšić se obvezao Kolanu pok. Benedikta de Galellis, koji je zastupao plemića Andriju de Cesanis, da će dovršiti posao, a za uzvrat su mu isplaćena 42 zlatna dukata, uz uvjet da mu se još isplati 100 malih libara što ih je posudio Blažu de Soppe i 10 dukata što ih je bio dao Jakovu Blondu radi neke dražbe spomenutog Blaža.

Nikola Arbusanić je bio angažiran za drugu vrst posla. Ugovorom od 26. IV. 1400. plemići Krše Rajnerijev Varikaša, Blaž Soppe i Ivan pok. Dominika Nassis, »časni rektori grada Zadra«, te Magiol Fanfogna i Toma Petrica, opunomoćenici komune, obvezali su ga da sagrađi od kamena u kaštelu sv. Mihovila dvije kuće pokrivene crepovima za dva kapetana i u njima dvije sobe i dva kamina, i to jednu nasuprot glavnom ulazu u kaštel a drugu kod peći sa sjeverozapadne strane, zatim

⁴¹ I. Petricioli, »Osvrt na ninske građevine i umjetničke spomenike srednjega i novog vijeka«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 16—16, 1969, 354.

⁴² C. Fisković, o. c. 151, bilj. 259.

⁴³ Ibidem, bilj. 260.

⁴⁴ Ibidem, bilj. 261.

⁴⁵ Ibidem, bilj. 262.

⁴⁶ Dokument je na tom mjestu nešto oštećen.

⁴⁷ Kad sam ranije upotrijebio taj dokument, pročitao sam riječ »Teraça« pogrešno kao »tectum«, i riječ »tromba« povezao sa svodom! (v. N. Klaić, I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409., god.*, Zadar 1976 510).

dvanaest kućica za posadu (*pro famulis*) dvodjelnih (*bipartitas*), također pokrivene crepovima, s dimnjacima te u svakoj kućici jedan ležaj (*lecteria*). Rok gradnje je bio utanačen na tri mjeseca a cijena 90 dukata, s tim da dukat vrijedi 90 malih libara. Sav građevni materijal i nadnice za radnike idu na teret naručilaca, tako da se navedena svota novca smatra samo naknadom za majstorov rad.

Rad braće Bilšića i Nikole Arbusanića teško je otkriti u ruševinama kaštela. Sav zamašan posao što se navodi u ugovorima s Bilšićima bez sumnje se odnosi na glavnu kulu kaštela (donžon), jer je jedino ona bila toliko visoka koliko su majstori bili obvezni sagraditi: na već postojeći kat nadograditi tri kata i presvoditi na visini od oko 5 m i još nadograditi oko 3 m zida do vrha kruništa i nad kruništem krov. Glavna kula je, nažalost, kako je već rečeno, dobrim dijelom srušena, a unutrašnjost je zasuta kamenjem, no izvana se lako može uočiti da je ona u donjem dijelu građena od većih klesanih kamenih blokova a u gornjem od sitnog uslojenog kamena. Ta granica u zidanju je vjerojatno mjesto odakle su Bilšići počeli graditi. Od Arbusanićeva rada još manje je ostalo. Nasuprot glavnom ulazu vide se tragovi jednokatnice koja se naslanjala na zid recinkta. Nisu li to tragovi jedne od kuća za kapetane? Podatak što donosi Bianchi, da su se vidjeli ostaci »redovničkih« kućica, vjerojatno se odnosi na ostatke onih dvanaest kućica za posadu.

Bez obzira na to što smo prisiljeni da tek nagađamo o ostacima građevnih radova tih zadarskih srednjovjekovnih majstora, koji su djelovali u doba cvata komune, sami ugovori, koji se ovdje prvi put objavljuju u cijelosti, predstavljat će, nadam se, ipak znatan doprinos izučavanju djelatnosti naših graditelja u onom periodu vrlo značajnom za povijest Zadra. S druge strane, nadam se da će objavljivanje tih dokumenata potaći dalja i temeljitija istraživanja te značajne tvrdave nadomak Zadru.

PRILOZI

1. U Zadru, 11. studenog 1393. Grgur i Bilša Bilšići obvezuju se nadograditi kulu u tvrđavi sv. Mihovila na Ugljanu.

(Millesimo trescentesimo nonagesimo tercio, Indictione sexta, die undecimo mensis nouembris, Jadre)

...] ex una parte et (b *prekriženo*) gregorius et bilsa bilsich fratres marangoni quondam georgij de Jadra ex altera parte talia pacta et conuentiones ad inuicem contraxerunt videlicet quod dicti gregorius et bilsa se se sponte et eorum propria voluntate obligando dictis prouisoribus recipientibus uice et nomine comunis Jadre promiserunt et conuenerunt eidem murare et in muro eleuare in altum turrim castri sancti micaelis incipiendo a pauimento superiori usque ad summitatem uolte per altitudinem XV pedum et a summitate uolte usque ad Summitatem merlorum per altitudinem nouem pedum. Et tantum eleuare murum pro luneta in uno angulo dicte turris prout eis mandauerunt dicti prouisores per unum passum comunis supra altitudinem merlorum Item manufacere unum necessarium cum duobus foraminibus in uno angulo dicte turris videlicet ex parte exteriori dicte turris pro quo necessario dicti fratres habere debeant soluere nullum salarium infra specificatum saluum quod ex... auditis protomagistris item fiantur. Item facere tria pauimenta in dicta turri saleqata lapidibus coctis et omnes portas fenestras dicte turris tam factarum quam faciendarum et facere in dicto muro fiendo omnes fenestras opportunas Item omnes scalas necessarias ad singula pavimenta et pontem leuatorium ad portam inferiorem Item fiantur eleuare trombam in copertam in dicta turri ultra altitudinem merlorum Item manentur facere unam parietem in camera capitanei in dicta turri lectorinos et bancos opportunos Item facere teraçam super dictam uoltam bonam et sufficientem et slagnam a bagno et facere portam in filço duplico et ferro fasciatam.

HAZd, Spisi zadarskog notara Petra de Sarçana, B. III, sv. 46, 1. 23.

2. U Zadru, 26. travnja 1400. god. Nikola Arbusanić obavezuje se sagraditi dvije kuće i dvanaest kućica unutar tvrđave sv. Mihovila na Ugljanu.

M^oCCCC^o Indictione VIII die XXVI mensis aprilis. Actum Jadre in contrata sancti Stefani presentibus Raduco marinario quondam pauli de Segna habitatore Jadre et zanino piscatore quondam andree de Jadra testibus vocatis et rogatis et alijs.

Viri nobiles domini Cressius raynerij de varicassis blaxius de soppe et Johannes quondam dominici de nassis honorabiles Rectores ciuitatis Jadre et Magiolus de fangona et tomas de petriço procuratores comunis Jadre uice et nomine comunis Jadre et uigore partis capte in consilio maiori et generali ciuitatis Jadre in millesimo et indictione premissis die (*neispisano*) ex una parte et nicolaus arbusanich marangonus de Jadra ex altera parte talia pacta et conuentiones cum pactis modis et conditiniibus infrastriptis adinuicem contraxerunt videlicet quod dictus nicolaus teneatur et debeat laborare hedicare et murare in castro sancti micaelis comunis Jadre duas domos pro duobus capitaneis cum duabus cameris et duobus caminis et copertas cuppis in calcina (cum) portis fenestris et omnibus alijs necessarijs unam nouam domum ex oposito porte dicti castri et aliam prope furnum ex parte boreali. Item duodecim domunculas de muro pro famulis bipartitas de muro cum copertis de cuppis in calcina cum portis fenestris et alijs necessarijs fumarijs et una lecteria videlicet unam pro qualibet earum et hoc infra tres menses proxime futuros. Et hoc pro pretio nonaginta ducatorum auri ad ratione libras Lxxxx pro quolibet ducato quod precium ducatorum domini

rectores et procuratores promiserunt ei dare siue dari facere de denarijs comunis Jadre hinc ad festum sancti micaelis qui de mense septembris proxime futuro. Item quod dicti domini Rectores et procuratores teneantur et debeant dare dicto nicolao pro dicto laborerio faciendo lapides calcinam sablonum tabulas cuppas acutos (?) manuales et omnia et singula neccesaria ad dictum laborem ita quod dictus nicolaus nil ponere teneatur in dicto laborerio non solummodo laborem suum et manuum suarum. Promittentes et sub pena quartj etc et refectione etc et obligatione etc (*autogr.*) Ego marchus de girardo.

HAZd, Spisi zadarskog notara Petra de Sarçana, B. IV, sv. 84, l. 13.

3. U Zadru, 19. srpnja 1405. Bilša Bilšić isplaćen za radove na kuli sv. Mihovila na Ugljanu.

(M IIII quinto Indictione XIII) die decimonono mensis Julij Jadre in uia publica iuxta portas terre firme presentibus ser Johanne quondam ser Johannis de butadeis et ser Vitulo quondam ser Nadalini de zadulinis nobilibus ciuibus Jadre testibus ad premissa.

Cum hoc sit quod Bilša bilsich marangonus una cum gregorio bilsich eius fratre ciues Jadre conuenerunt et se obligauerunt ser Maçoli de gallo et ser blasio de Soppe et ser gregorio de zadulinis nobilibus ciuibus Jadre prouisoribus deputatis ad infrascripta facienda per secretum consilium ciuitatis Jadre murare et de muro elleuare in altum turrin castri sancti micaelis incipiendo a pauimento superiori usque ad summitatem uolte per altitudinem quindecim pedum et a summitatem merlorum per altitudinem nouem pedum pro precio et eorum mercede ducatorum centum octuaginta auri et in auro boni et iusti ponderis vt predicta omnia et singula et alia patent ad plenum publico conuentionis instrumento scripto manu ser petri de serçana iuratj notarij Jadre in millesimo trescentesimo nonagesimo tercio Indictione sexta die undecimo mensis nouembris a me notario infrascripto uiso et lecto per totum. dictus bilša se obligans ser Colano filio ser Benedicti de galeliis nobili ciui Jadre stipulanti uice et nomine ser Andree de Cesamis etiam nobilis ciuis Jadre officialis ad predicta opera per consilium deputatus facere et percomplere omnia qua in dicto instrumento conuentionis continentia fuit confessus et contentus se habuisse et recepisse a dicto ser Colano uice et nomine dicti ser Andree dante et soluente ducatos Quadragintaduos auri in auro pro integra et completa solutione omnium contestarum in dicto instrumento. Saluo tam et reseruato iure ipsi bilše petendi et exigendi libras Centum paruorum quas asseruit se restituisse de precio dicti operis ser blasio de Soppe prouisori supradicto. Item ducatos decem auri quos asseruit se dedisse Jacobo de blondo de incanto ser. blassi supradicti. Renuntians etc. Qua propter ipse bilša fecit ipsi ser Colano dicto nomine stipulante de predictis ducatis Centum octuaginta auri, Reseruato tamen ipsi bilše iure petendi dictas libras Centum paruas et dictos ducatos decem auri, quietationem perpetuam securitatem firmam et remissionem et pactum de ulterius non petendo. promittens ipsi ser Colano dicto nomine stipulanti de predictis uel predictorum aliquo (!) litem uel questionem seu contrauersionem aliquam . . .

(*omissis*)

(*autogr.*) Ego geronimus de cigalis examinador Jadre

HAZd, Spisi zadarskog notara Artikucija de Rivignano, B. III, F. IX/3, sub die.

Ivo Petricoli: THREE MEDIEVAL DOCUMENTS CONCERNING WORKS IN
THE CASTELET OF ST. MIHOVIL ON THE ISLAND OF UGLJAN

Summary

In the first part of the article the author gives a brief description of the ruins of the St. Mihovil castelet that is located on a series of hillocks on the Southwestern side of the island of Ugljan (265 m above sea level). The castelet is first mentioned in historical sources in 1345—46 during the strifes between Zadar and Venice. The claim that the fortification was raised by the Venetians in 1202, after the Crusaders had conquered Zadar, was argumentatively refuted in 1884 by Benevenia.

The second part analyses three contracts for works on the castelet dating from around 1400 which were to be carried out by three builders from Zadar: the brothers Bilša and Grgur Bilšić and Nikola Arbusanić, under orders of the representatives of the Zadar commune which owned the castelet.

As supplement to the article the author gives a first view of copies of the three work contracts which are kept among the public records of the Zadar notaries in the Historical Archives in Zadar.